NEREDE BASILDIĞI BİLİNMEYEN, YAKIN ZAMANDA KILIKIA'DAKİ NEPHELİS'E ATFEDİLEN SİKKELERDEN NADİR BİR ÖRNEK ÜZERİNE

On a Rare Specimen of Unattributed Coins Recently Attributed to Nephelis in Kilikia

Ömer TATAR

Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Araş. Gör.
omertatar@akdeniz.edu.tr
Orcid ID: 0000-0002-5644-2188

Özet

Bu çalışmanın konusu, ön yüzlerinde Herakles başı, gemi pruvası, yıldız bezemeli kalkan ya da Phryg miğferli baş tasvir edilen, arka yüzlerinde ve yakın varyantları olan bir monogram taşıyan sikkelerden, ön yüzünde Phryg miğferli baş yer alan gümüş sikke örneğidir. 18. yüzyılın sonlarından itibaren numismatik literatürü içerisinde ve müzayedelerde karşımıza çıkmasına karşın kesin bir darphane atfı yapılamayan bu sikkeler, yakın zamanlı bir çalışmada Kilikia kentlerinden Nephelis'e atfedilmiştir. Halihazırda yeni örnekleri, özellikle müzayedelerde satışa çıkmasına karşın darp yeri için farklı öneriler getirilmektedir. Burada, Nagidos darbı olabileceği ileri sürülen söz konusu gümüş sikkenin tıpkı diğerleri gibi Nephelis darbı olduğu üzerine bir tartışma sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nerede basıldığı bilinmeyen Küçük Asya sikkeleri, Nephelis, Kilikia, Nagidos.

Abstract

The subject of this study is a silver issue with Phrygian helmeted head on the obverse which is one of the series with head of Herakles, prow or shield with star on the obverse and and its close variations on the reverse. Although specimens of these coins appear in numismatic literature and auctions since the late 18th century, a firm mint attestation was not made, until recently they have been attributed to Nephelis in Cilicia region in an article on the subject. Even though new specimens continue to appear, most particularly in auctions, still different origins are suggested. This study presents a discussion that this silver auction issue, which has been suggested to be a Nagidos issue, belong to Nephelis just like other similar coins.

Keywords: Unattributed Asia Minor coins, Nephelis, Kilikia, Nagidos.

2016 yılında Nomos AG (Zürich) tarafından düzenlenen müzayedede, ön yüzünde, Phryg şapkalı Men başı olarak okunmuş sağa dönük baş, arka yüzünde monogramı, ok ucu ve yay bulunan gümüş bir sikke satışa çıkmıştır.¹ “Cilicia, Uncertain” başlığı altında tasnif edilen ve MÖ 3. yüzyıla tarihlendirilen bu sikkenin arka yüzündeki monogram NΓ ya da AΓ olarak okunmuştur. Özellikle, NΓ ihtimalinin öne çıkartılması nedeniyle en olası kent olarak Nagidos ileri sürülmüştür. Ancak yine de kesin bir kaniya varılamadığından darp yeri “uncertain” olarak kaydedilmiştir (Fig. 1).

Söz konusu sikke oldukça nadir bir örnektir ve gerçekten de genel literatürde karşımıza çıkmaz. Ancak, her ne kadar müzayede kataloğunda “possibly unpublished” (muhtemelen yayınlanmamış) ifadesine yer verilmiş olsa da biz bu sikkeye ait bir diğer örneği Imhoof-Blumer tarafından 1913 yılında yayınlanan makalesinden bilmekteyiz. Söz konusu tarih itibari ile hiç bilinmeyen bu gümüş sikke “Antike Griechische Münzen” başlıklı çalışmada literatüre tanıtılmıştır.² Imhoof-Blumer bu sikkeyi, kesin bir darphane atfından kaçınmakla beraber mevcut literatürü takip ederek soru işareti ile, Karia’daki Enaia başlığı altında tasnif etmiştir.³ Sikkenin ön yüzünde yer alan baş Imhoof-Blumer tarafından ise Phryg şapkası formlu miğferli genç başı olarak tanımlanmıştır.

Bu çalışmanın konusunu teşkil eden gümüş sikke, aslında ön yüzlerinde Herakles başı, gemi pruvası ya da yıldız bezemeli kalkan tasviri, arka yüzlerinde ise monogramı ile bu monogramın varyantlarını taşıyan sikkelerin bir başka serisine ait bir örnektir (Fig. 2-5). Numismatik literatüre bakıldığında, monogramı taşıyan sikke grubuna ait bilinen ilk örnek 1763 yılında J. Pellerin tarafından herhangi bir darphane atfı yapılmadan “Belirsiz” başlığı altında yayınlanmıştır.⁴ Kapsamlı bir çalışma ile bu darpları ele alan 1883 yılında F. Imhoof-Blumer olmuş, yazar eserinde yer verdiği 7 sikkeyi “Belirsiz Küçük Asya” başlığı altında herhangi bir kent atfı ve tarihlendirme yapmadan yayınlamıştır.⁵ Yine de, arka yüz monogramını EN şeklinde okumuş ve sikkelerin kökeni için Karia, Pamphylia ya da Pisidia’dan bir kent ya da dynasti işaret etmiştir.⁶ Sikkeler, J. N. Svoronos tarafından 1888’de yayınlanan eserinde, arka yüzünde yer alan monogramın açılımı EPAN olduğu düşünülerek Girit adasındaki Erannos kentine atfedilmiştir.⁷ Bu atfa rağmen, Imhoof-Blumer ise 1902 yılında yayınladığı iki farklı yeni emisyonu yine “Belirsiz Küçük Asya” başlığı altında sunmuştur.⁸ 1902 yılında Britanya Müzesi tarafından satın alınan

¹ Nomos AG, Obolos 5 (26 June 2016), lot 435;

<https://www.coinarchives.com/a/openlink.php?l=903890|1711|435|7fb6132e31fff00f2cda7670b6ac97b7>

² Imhoof-Blumer 1913.

³ Imhoof-Blumer 1913, 115, n. 300.

⁴ Pellerin 1763, 128, lev. CXVI, n. 8.

⁵ Imhoof-Blumer 1883, 467, n. 47-53.

⁶ Imhoof-Blumer 1883, 467. Imhoof-Blumer söz konusu monogramın NE olarak okunamayacağını düşündüğünden, Neonteikhos gibi bu tür bir okumaya uyabilecek kentleri olasılık dışı kabul etmiştir.

⁷ Svoronos 1888, 59-64, lev. IV, n. 9-12. Ayrıca bkz. Svoronos 1890, 148-149.

⁸ Imhoof-Blumer 1902, 529, n. 7-8, lev. XX, n. 26. Yazar, bu sikkelere ait bilinen diğer serinin ön yüzünde görülen pruvadan ve arka yüzlerde karşımıza çıkan aphlaston gibi naval tasvirler nedeniyle bu sikkelerin bir kıyı kentine ait olması gerektiğine dair 1883 tarihli eserindeki savını tekrar ifade etmiştir.

ve 1903 yılında yayınlanan bir diğer örnek, yazarı W. Wroth tarafından belli bir coğrafyaya öne çıkarılmaksızın “Belirsiz” başlığı altında tasnif edilmiştir.⁹ Darpları 1888 yılında Girit kenti Erannos’a atfetmiş olan Svoronos, Antalya’da oluşturulduğunu bildiğimiz Demetrios Mavromichalis koleksiyonunda¹⁰ yer alan bir örneğe istinaden, daha önce Imhoof-Blumer’in ileri sürdüğü K. Asya kökenini değerlendirmeye almış, 1903 tarihli makalesinde, monogramı EPY olarak çözümlemesi nedeniyle sikkeyi Erythrai (Ionia) kentine,¹¹ 1905 tarihli çalışmasında ise ENA olarak okuyarak Karia’daki Enaia/Anaia kentine atfetmiştir.¹² Ardından, 1906 yılında Atina Numismatik Müzesi koleksiyonuna katılan 3 yeni örneği yine Karia, Enaia/Anaia başlığı altında yayınlamıştır.¹³ Uzun bir aranın ardından 1995 yılında, İstanbul Arkeoloji Müzesi’ne kayıtlı bir koleksiyoner olan U. Yarkın, literatürde bilinen örnekler ile daha önce yayınlanmamış müze ve özel koleksiyonlardaki toplam 25 sikkeyi bir araya getirmiş,¹⁴ arka yüz monogramını Svoronos’un ileri sürdüğü gibi EN olarak kabul etmiş ve darp eden kentin adını da yine Svoronos’un önerdiği gibi Enaia olarak ileri sürmüştür. Fakat, Yarkın’a göre gümüş darplar Kilikya ağırlık sistemindedir ve dahası sikkelere ait örnekler bu bölgede dolaşımdadır, dolayısıyla Enaia adlı bu kentin Pamphylia ya da Kilikya kıyılarında olması gerekir. Bu sikkelere değinen son bilimsel çalışma, 2008 yılında T. Gökyıldırım tarafından yayınlanan, 368 bronz sikkenin meydana getirdiği Etenna Definesi (1991)’dir. Söz konusu define içerisindeki sikkelerden biri de Enaia/Anaia’ya atfedilen monogramlılardır.¹⁵ Gökyıldırım, sikkelerin çoğunlukla Pamphylia, Likya ile Kilikia’nın batısında dolaştığı hususunda Yarkın ile hemfikir olsa da ilgili coğrafyada ismi EN ya da NE ile başlayan ve sikke bastığı bilinen bir kıyı kenti olmadığından, en mantıklı ihtimal bölgede bulunmuş bir yönetici ya da komutanın bu sikkeleri darp etmiş olmasıdır. Bu bağlamda Gökyıldırım, ismi NE ile başlayan III. Aleksandros tarafından MÖ. 334/333 yılı itibari ile Likya ve Pamphylia satraplığı görevi verilen Nearkhos’u önermiştir. Darp yeri olarak ise Side ile Phaselis’i önermiştir.¹⁶

Ö. Tatar, bugüne değin pek çok farklı yayında kendine yer bulan, farklı darphane öneriler yapılan ancak nerede ve hangi otorite tarafından basıldığı hususunda kesin bir yargıya varılamayan bu nadir sikkelere ilişkin yeni bir atfı önerisinde bulunmuştur. Yazara göre söz konusu sikkeler Alanya’nın yak. 60 km doğusunda, Gazipaşa ilçesi sınırları içerisindeki Muzkent mahallesinin güney batısında yer alan

⁹ Wroth 1903, 345, n. 42.

¹⁰ Robert 1949, 193, dpn.1; Robert 1955, 12, dpn. 3. Koleksiyonun tümü için bkz. Svoronos 1903.

¹¹ Svoronos 1903, 182, n. 27, lev. XI, n. 5.

¹² Svoronos 1905, 163; 165-166, n. 5-11; 13-15, lev. V, n. 12-26.

¹³ Svoronos 1906, 305, n. 1-3. Svoronos, “Νομίσματα ευρεθέντα εν Αλλαγιά (Λαέρτη)” notu ile sikkelerin Alanya civarından satın alındığını ifade eder.

¹⁴ Yarkın 1995, 2, n. 1-25. Bunlar içerisinde bir örnek kendi koleksiyonuna kattığı bir sikkedir ve 1968 yılında Alanya’nın yak. 10 km batısında köylüler tarafından yapılan tarımsal kazılar sırasında bulunmuştur. Söz konusu sikke Yarkın tarafından, MÖ 3. yüzyıla tarihlenen Side ve MÖ 1. yüzyıla tarihlenen Etenna sikkeleri ile birlikte satın alınmıştır.

¹⁵ Gökyıldırım 2008, 512, n. 051.

¹⁶ Gökyıldırım 2008, 507-508. Gökyıldırım’ın Side atfı Side darbı III. Aleksandros gümüş sikkelerinde karşımıza çıkan benzer bir monograma istinaden yapılmıştır, sikke için bkz. Price 1991, n. 2951. Phaselis’e atfedilen gemi pruvalı seridir ve burada Gökyıldırım’ın atfına dayanak ikonografik bağlantıdır.

Nephelis kenti tarafından darp edilmiştir (Fig. 6).¹⁷ Tatar'ın temel dayanak noktası ise bu sikkelerden Alanya Arkeoloji Müzesi koleksiyonunda 1'i Alanya Kalesi kazılarında olmak üzere toplam 8 adet bulunması ve bronz sikkelerin darp edildikleri coğrafyada dolaşımda kalarak, çok fazla uzaklaşmamasıdır.¹⁸ Bu doğrultuda bölgede adı EN ile başlayan bir kent olmaması, arka yüz monogramını NE olarak çözümlemesi-ki bu da Hellenistik dönem için mümkündür¹⁹- darp yeri olarak Nephelis'i göstermektedir.

2016 yılında düzenlenen müzayedede satışa çıkan ve müzayedede katalogunda da ifade edildiği üzere oldukça nadir olan gümüş sikke de bu bağlamda Nagidos değil Nephelis darbı olmalıdır.²⁰ Yine de tüm bu sikkelerin atribüsyonunu tasdik edecek olan kentte yapılacak arkeolojik yüzey araştırmaları ve kazılardan elde edilecek numismatik bulgulardır.

¹⁷ Tatar 2021. Yerleşimde henüz arkeolojik bir kazı yapılmamıştır. Bu yerleşim Alanya'nın yaklaşık 60 km doğusunda yer almaktadır ve idari yetki olarak da Alanya Müzesi kontrolündedir. 1991 yılında, dönemin Alanya Müze müdürü İ. Karamut, köylüler tarafından tesadüfen keşfedilen alanı ziyaret etmiştir. Aynı yıl, Karamut ve J. Russel alanı birlikte gezerek gözlemlemiş ve bir ön araştırma gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmanın neticeleri için bkz. Karamut-Russell 1999. 1996 ile 2005 yılları arasında, "Rough Cilicia Archaeological Survey Project" kapsamında, Nephelis ve çevresinde yüzey araştırmaları yapılmıştır. Çalışmalar için bkz. Rauh et al. 2009. Nephelis, ilk olarak Antik coğrafyacı Ptolemaios'un (MS 2. yüzyıl) *Geographia* (V.8.2) eserinde Selinos'a bağlı bir yerleşim olarak geçen, Stadiasmus Maris Magni'de (MS 3. Yüzyıl) (§ 201-202) Nephelion olarak bahsedilen bir Kilikia kentidir. Kentin adı 18. ve 19. yüzyıl kaynaklarında da bir Kilikia yerleşimi olarak geçer, Bkz. Hofmann 1777, s.v., "Nephelis", 12; Lempriere 1816, s.v., "Nephelis"; Vermiglioli 1824, 102, Marmocchi 1845, 1049. Kent hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ruge 1935, s.v., "Nephelis", 2491-2492; Hild-Hellenkemper 1990, 366; Tomaschitz 2000, s.v., "Nephelion", 838; Hellenkemper-Hild 2004, 746.

¹⁸ Bronz sikkenin dolaşımı hususunda bkz. Robert 1951, 77-78, dpn. 8; Callataÿ 2016, 259-260.

¹⁹ Bu hususta bilgilerini benimle paylaşan Prof. Panagiotis Iossif'e teşekkür ederim.

²⁰ Nagidos ihtimalini olasılık dışı bırakan bir diğer önemli husus Nagidos kazılarında ele geçen bir örneğin bilinmemesidir. Kazı sikkeleri için bkz. Tekin 2007.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

Antik kaynaklar

Ptolemaios Klaudios Ptolemaios (2nd Cent. AD.) Geographia/Γεωγραφικὴ υφηγησις Geographia lib. 4-8, ed. C.F.A. Nobbe, Claudii Ptolemaei geographia, Leipzig 1843-1845 repr. Hildesheim 1966.

Stadiasmus Maris Magni Stadiasmus Maris Magni (3rd Cent. AD.) Ἀνωθυμου σταδισμος ητοι περιπλους της Μεγαλης Θαλασσης Stadiasmus sive periplus Maris Magni, ed. K. Müller, GGM, 427-514.

Modern kaynaklar

Callataÿ 2016 Callataÿ, de F., “De quoi les monnaies grecques trouvées en fouilles sont-elles le reflet? Propos diachroniques de méthode”, In: F. Duyrat, C. Grandjean (Eds.), Les monnaies de fouille du monde grec (Vie-Ier s. a.C.). Apports, approches et méthodes, 239-261.

Gökyıldırım 2008 Gökyıldırım, T., “Etenna Definesi (1991)”, In: İ. Delemen, et al. (Eds.), Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu’na 65. Yaş Armağanı, Vol. I, 505-517.

Hellenkemper-Hild 2004 Hellenkemper, F. – Hild, F., Tabula Imperii Byzantini, Band 8: Lykien und Pamphylien, Wien.

Hild-Hellenkemper 1990 Hild, F. – Hellenkemper, H., Tabula Imperii Byzantini, Band 5: Kilikien und Isaurien I, Wien.

Hofmann 1777 Hofmann, J. J., Lexicon Universale Historico-Geographico-Chronologico-Poetico-Philologicum, Vol. II.

Imhoof-Blumer 1883 Imhoof-Blumer, F., Monnaies Grecques, Amsterdam.

Imhoof-Blumer 1902 Imhoof-Blumer, F., Kleinasiatische Münzen, Vol. II, Wien.

Imhoof-Blumer 1913 Imhoof-Blumer, F., “Antike Griechische Münzen”, Revue Suisse de Numismatique 19, 1-135.

Karamut-Russell 1999 Karamut, I. - Russell, J., “Nephele: a recently discovered town of coastal Rough Cilicia”, JRA 12, 355-371.

Lempriere 1816 Lempriere, J., “Nephele”, A Classical Dictionary; Containing A Copious Account of All the Proper Names Mentioned in Ancient Authors, New York.

Marmocchi 1845 Marmocchi, F. C., *Corso di Geografia-Storica Antica, Del Medio-Evo e Moderna*, Firenze.

Pellerin 1763 Pellerin, J., *Recueil de Medailles de Peuples et de Villes*, Vol. 3, Paris.

Price 1991 Price, M. J., *The Coinage in the Name of Alexander the Great and Philip Arrhidaeus. A British Museum Catalogue*, Vol. I-II, London.

Rauh et all. 2009 Rauh, N. K., et all., *Life in the Truck Lane: Urban Development in Western Rough Cilicia*, (Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien Band 78), Wien.

Robert 1949 Robert, L., “XIX-Ptolémaïs de Carie”, *Hellenica* VII, Paris, 189-193.

Robert 1951 Robert, L., *Etudes de numismatique grecque*, Paris.

Robert 1955 Robert, L., “Triades Lyciennes et Pisidiennes”, *Hellenica* X, 5-12.

Ruge 1935 Ruge, W., “Nephelis”, *RE* XVI/2, 2491-2492.

Svoronos 1888 Svoronos, J. N., “Monnaies Cretoises Inedites”, *Revue Numismatique* 3/6, 53-68.

Svoronos 1890 Svoronos, J. N., *Numismatique de la Crete Ancienne*, Macon.

Svoronos 1903 Svoronos, J. N., “Νομισματική Συλλογή: Δημητρίου Π. Μαυρομιχαλή”, *Journal International D’Archeologie Numismatique* 6, 178-268.

Svoronos 1905 Svoronos, J. N., “Τα Εναία Η Αναία Της Καρίας”, *Journal International D’Archeologie Numismatique* 8, 161-174.

Svoronos 1906 Svoronos, J. N., “Περιγραφικός Καταλογος των Προσκτηματων Του Εθνικου Νομισματικου Μουσείου”, *Journal International D’Archeologie Numismatique* 9, 251-334.

Tatar 2021 Tatar, Ö., “Re-attribution of some Uncertain Asia Minor coins to Nephelis in Cilicia”, *AIIN* 67, 71-97.

Tekin 2007 Tekin, O., “Sikkeler,” *Şurada: Nagidos, Dağlık Kilikia'da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları* (Adalya Suppl. 6), ed. S. Durugönül, İstanbul, 193-197.

Tomaschitz 2000 Tomaschitz, K., “Nephelion”, *DNP* 8, 838.

Vermiglioli 1824 Vermiglioli, B., *Lezioni Elementari di Archeologia*, Milano.

Wroth 1903 Wroth, W., “Greek Coins Acquired by the British Museum in 1902”, The Numismatic Chronicle and the Journal of the Numismatic Society 4/3, 317-346.

Yarkın 1995 Yarkın, U., “Enaia/Anaia Sikkeleri”, Moneta 4, 1-2.

Müzayede Nomos Nomos AG, Zürich

Figürler Listesi

- Fig. 1. Ön yüzünde Phryg başlıklı erkek başı, arka yüzünde Nephelis monogramı taşıyan gümüş sikke.
- Fig. 2. Ön yüzünde Herakles başı, arka yüzünde Nephelis monogramı taşıyan gümüş sikke.
- Fig. 3. Ön yüzünde Herakles başı, arka yüzünde Nephelis monogramı taşıyan bronz sikke.
- Fig. 4. Ön yüzünde yıldız bezemeli kalkan, arka yüzünde Nephelis monogramı taşıyan bronz sikke.
- Fig. 5. Ön yüzünde gemi pruvası, arka yüzünde Nephelis monogramı taşıyan bronz sikke.
- Fig. 6. Nephelis'in Kilikia bölgesi içerisindeki konumu (Barrington Atlas, Map 66).

Fig.1

Fig.2

Fig.3

Fig.4

Fig.5

Fig. 6.